

Editorial: Uddannelse mellem utopi og virkelighed

DJES Volume 2, nr. 1

Publiceret online d. 19. december 2023

DJES udgives af Afdeling for Uddannelsesvidenskab, Danmarks institut for Uddannelse og Pædagogik, DPU, Aarhus Universitet, AU

Dette værk er licenseret under en
Creative Commons Kreditering 4.0 International-licens

Uddannelse mellem utopi og virkelighed

Hvordan kan uddannelse, som fungerer for alle, se ud? Hvordan kan vi tænke i anderledes pædagogiske, didaktiske, kulturelle og strukturelle baner, så uddannelse udvikler sig mod ønskværdige fremtider? Og hvad kræver det af uddannelse? Er det en ny verdensvendthed, nye opgør med indadvendthed og individualisering, med performativitet og målstyring – eller er det at udforske anderledes utopiske perspektiver og handlinger, og heri mulige reformationer eller revolutioner af, hvad der er og hvad der kunne være? I Tidsskrift for Uddannelsesvidenskab (DJES) er vi optaget af fortidens, samtidens og fremtidens uddannelser, hvordan vi kan forstå – og arbejde med og udvikle dem – og hvordan det ser ud på tværs af uddannelsessektoren.

Vi lever i en hurtigt skiftende verden. Det kommer til udtryk i de mange forskellige *vilde problemer*, vi står overfor: fx miljø og klima, krig og uroligheder, lighed og ligeværd, inklusion og deltagelse. Det påvirker også uddannelse og de forhåbninger, der knyttes til, hvad uddannelse kan og skal gøre for samfund og individer. Uddannelse befinder sig i konstant foranderlige og krævende miljøer, situationer og kontekster, der taler for at definere, begrebsliggøre og rammesætte uddannelse – og alt hvad uddannelse udgøres af – på nye måder. Uddannelsesfilosoffen Ronald Barnett argumenterer for, at uddannelse generelt og videregående uddannelser specifikt må orientere sig mere holistisk og omverdensorienteret som elementer i et komplekst samfundsmæssigt økosystem. Det kræver blandt andet at man må tænke, tale om og gøre uddannelse som *opnåelige* utopier (Barnett, 2022), hvilket handler om at opbygge anderledes forhold og praksisser mellem uddannelse og verden omkring. Denne forståelse af opnåelige utopier problematiseres imidlertid i forskning og udvikling. Darren Webb (2016) peger på, at utopisk tænkning begrænses, eller ligefrem tæmmes, når vi udelukkende forholder os til, hvad der er muligt og pragmatisk og hvad der kan realiseres i en nær fremtid. I tråd med dette fremhæver den

franske filosof Miguel Abensour, at vi må ønske os – endda længes efter – mere og *andet*:

... the point is not for utopia to assign 'true' or 'just' goals to desire but rather to educate desire, to stimulate it, to awaken it.... Desire must be taught to desire better, to desire more, and above all to desire otherwise. (Abensour, 1999: 146)

Når vi tillader os at drømme højt og vildt om uddannelse, kan vi tilgå, udvikle, designe, filosofere over, problematisere, og gøre uddannelse anderledes. Vi må sætte os ud over og udfordre de opnåelige perspektiver på uddannelse ved at tilgå udvikling og tænkning om uddannelse gennem fantasifuld og utæmmet utopisk tænkning, for at der kan blive rum for anderledes handlinger og refleksioner. Utopisk tænkning problematiserer de opnåelige perspektiver på uddannelse, fordi de gør os opmærksomme på, hvordan de opnåelige perspektiver er tæt indvævede i uddannelsesmæssige, samfundsmæssige og politiske diskurser og handlinger (Levitas, 2013). Utopisk tænkning implicerer i tilgift, at utopier ikke er interessante i kraft af deres uopnåelighed, men netop interessante som visioner om det ideelle, man gerne vil arbejde processuelt henimod. I tråd hermed påpeger den britiske sociolog Ruth Levitas (2004), at 'pragmatiske' og 'opnåelige' utopier ikke er tilstrækkelige, fordi vi kun ender med mere af det samme, hvis vi ikke kræver det umulige. Med et designperspektiv kan vi sige, at udfordringer opstår, når vi hovedsageligt retter vores opmærksomhed mod at analysere og forklare eksisterende fænomener, 'det-der-er', og forsømmer etiske og moralske overvejelser, 'det-der-burde-være' eller endda 'det-der-kunne-være'. Sådanne forsømmelser er særligt problematiske, når de ikke tager hensyn til præferencer og længsler, som udspringer fra 'det-der-ønskes' – eller *desiderata* – som Nelson og Stolterman beskriver (2014).

I et uddannelsesperspektiv fremhæver den markante hollandske uddannelsesforsker Gert Biesta (2022: p. 3), at vi med fordel kan orientere os mod uddannelse som verdenscentreret. Her er visionen

at styrke de studerendes "world-centeredness and their ability to live in and with a world that puts limits and limitations on what we can desire from it and can do with it". For Biesta er det ikke en diskussion af ansvar, men et spørgsmål om frihed, som ikke altid har skønne, positive eller ønskværdige resultater. Det ræsonnerer med den 'smukke risiko' i uddannelse (Biesta, 2014), hvor der altid er muligheder for, at noget (eller nogen) ikke gør som andre ville ønske – og hvis en sådan risiko ikke imødekommes, efterlades uddannelse et problematisk sted mellem reproduktion og indoktrinering. Og her kommer vi tilbage til et fokus på utopi og fremtid, hvor deltagere i uddannelse (herunder studerende) må "take up their own freedom and "own" it [...], which means they may go in a very different direction from what we envisage for them, up to explicitly refusing the future we may have in mind for them" (Biesta 2022: 56).

Utopiske perspektiver i uddannelse: Materialiseringer af anderledes og bedre fremtider

I dette nummer af *Tidsskrift for Uddannelsesvidenskab*, som består af artikler, der er publiceret løbende i 2023, finder man fire forskningsartikler, en tidligere udgivet forskningsartikel som nu er oversat til dansk, en forskningsartikel 'in spe' og et interview. På tværs af artiklerne undersøger forfatterne på forskellige måder, hvordan uddannelse, undervisning, læring og deltagelse både ser ud på forskellige måder og kan se ud på forskellige måder. At vi kan (og bør?) designe for alternative fremtider, arbejde pædagogisk og didaktisk med vores forståelser og forholdemåder for at influere nuet og det kommende. At vi kan forstå samtidens uddannelser anderledes og derved bidrage til at skabe bedre uddannelser fremover – som uddannelsesvidenskabelige problematiseringer og diskussioner af, hvor vi kommer fra og er og hvor vi måske kan bevæge os hen. Forfatterne giver forskellige bud på at tænke, tale om og gøre uddannelse anderledes: Som åben og refleksiv,

legende og fælles, inkluderende og revolutionerende, teknologikritisk og – bevidst, og med stillingtagen til design, affektivitet, leg, teknologier, dømmekraft, relationer, stress-oplevelser og diskussioner af uddannelsesvidenskab.

I "Læringsdesign i videregående uddannelse – manual eller inspirationskatalog" af Larsen, Frederiksen, Iskov og Henriksen (2023) tematiseres og problematiseres læringsdesign mellem underviseres autonomi og institutionelle behov. Artiklens formål er at diskutere udfordringer og dilemmaer i udviklingen af læringsdesigns inden for videregående uddannelser, og navnlig fra et institutionelt perspektiv, og de udfordringer, der opstår, når undervisere skal bruge læringsdesigns, som de ikke selv har været med til at udvikle. Det fordrer spørgsmål om opretholdelse af et didaktisk råderum for underviserne. Forfatterne peger på, at arbejdet med læringsdesign umiddelbart står i kontrast til en nordisk pædagogisk tankegang, hvor undervisere traditionelt har autonomi og didaktisk refleksion som forudsætning for kvalitetsundervisning og læring. Artiklen udforsker dilemmaet mellem institutionelle krav om fastholdelse af vellykkede metoder og behovet for at være åben for ændringer, evaluering og udvikling over tid. Dermed taler artiklen ind i en pragmatisk utopi om styring af uddannelse, hvor standardisering og forenkling følges af fornødne ressourcer, som altid kræves af uddannelse.

I den efterfølgende artikel af Anna Skov Jensen diskuteres de aktuelle trivselsmålinger med fokus på indikatoren vedrørende oplevet stress blandt universitetsstuderende. Artiklen "Jeg tror, at alle føler en eller anden form for stress" (2023) demonstrerer, at det er uklart, hvordan universitetsstuderende oplever og forstår stress i forbindelse med deres studier. Skov Jensen undersøger universitetsstuderendes oplevelser af stress kvalitativt med afsæt i empiriske analyser af 12 individuelle interviews med henblik på at belyse, hvor bredt et spektrum af stress-oplevelser der er repræsenteret i stress-indikatoren i forskellige surveys. Interviewene peger på, at studerendes stress-oplevelser er forbundet med forskellige krav og forventninger i de studerendes dagligdag,

der både er direkte og indirekte relateret til uddannelsens vilkår og strukturer. Udtalelser om at være stresset kan have mange betydninger – det kan for eksempel være koblet til travlhed, sygdom og eksamensnervøsitet, og i visse studiekulturer kan det opfattes som en almindelig sproglig norm, som en 'normaltilstand' blandt studerende, at sige at man er stresset. Artiklen diskuterer videre, at studerendes survey-besvarelser om oplevet stress derfor må fortolkes i deres specifikke kontekst og ikke nødvendigvis kan opfattes som udtryk for trivselsproblemer i forbindelse med studierne. Med denne artikel tilbyder Skov Jensen en refleksion over, hvordan kvantitative metodiske valg i studiemiljøundersøgelser kan få konstitutive effekter for uddannelse og bør behandles med varsomhed.

Vertelyté og Staunæs (2023) problematiserer og diskuterer i den danske artikel "Affektive investeringer i dansk antiracistisk pædagogik", som er oversat fra en engelsksproget artikel tidligere udgivet i NORDSTEP (2021), samtiden gennem et affektivt blik på intensiteter og spændinger, og hvordan antiracistisk pædagogik og videnproduktion herom har udviklet sig siden 1980'erne. De peger på, at forskere, undervisere og pædagoger i lang tid har arbejdet med at udvikle antiracistisk pædagogik. I artiklen undersøger forfatterne ændrede opfattelser af race og racisme i en dansk uddannelseskontekst ved at analysere den viden, der er blevet produceret om antiracistisk undervisning fra 1980'erne og frem til i dag. Artiklen fokuserer på affektive spændinger og engagementer i antiracistisk pædagogisk praksis og tænkning. Den viser, hvordan antiracistiske diskurser, der tidligere var præget af "tolerancearbejde" i 1980'erne og 1990'erne, har udviklet sig til en pædagogisk strategi med fokus på "at skabe en god og positiv atmosfære". Gennem analyse af, hvordan forskellige affektive spændinger historisk set har vævet sig ind i antiracistiske pædagogiske tilgange i Danmark, viser artiklen, hvordan affekt er uadskilleligt forbundet med (uddannelses)politik – og giver derigennem aktuelt relevante bud på at tænke og gøre uddannelse anderledes i fremtiden med afsæt i analyser af fortid og samtid.

I "Legende tværprofessionel uddannelse" (2023) undersøger Kim Holflod legende samarbejde i tværprofessionel uddannelse, samt de muligheder, udfordringer og konsekvenser, der er forbundet med at udvikle og praktisere tværprofessionel uddannelse med en legende tilgang. Artiklen bygger på et designbaseret forskningsprojekt og empirisk materiale fra studerendes refleksionstekster, interviews med undervisere og observationer af legende aktiviteter i pædagog- og læreruddannelser. I analyserne viser Holflod, at studerende, der deltager i legende og tværprofessionelt samarbejde, udvikler kommunikationsstrategier, accelererede og anderledes relationer samt forståelser for hinandens forskelligheder. Desuden påpeger analyserne, at legende omgange med tværprofessionel uddannelse har en relevant didaktisk dimension, idet de forbereder de studerende til en praksis, der er præget af faglig og professionel diversitet og kompleksitet. Når vi skaber rum for at lege med fag, uddannelse og hinanden, skaber vi også rum for at lege med, hvordan verden kunne se ud.

I "Lektionssystemet Lectio som motivationsteknologi for gymnasieelever – Hvordan bliver gymnasieelever påvirket af Lectios data om karakterer, fravær og afleveringer?" (2023) undersøger og diskuterer Lene Josiasen den digitale teknologi 'Lectio', der anvendes af langt de fleste danske gymnasier. Artiklen er en 'in spe'-artikel baseret på et kandidatspeciale ved uddannelsesvidenskab og tager empirisk afsæt i interviews med gymnasieelever om deres oplevelser med at håndtere og navigere i Lectio og de indlejrede mangfoldige data om for eksempel karakterer, fravær, afleveringer. Den konstante tilgængelighed af information og data om en selv skaber affektive relationer mellem elever og studier, og artiklen undersøger således, hvordan Lectio vækker følelser hos gymnasieeleverne, når de konfronteres med information og data. Artiklen illustrerer, hvordan forskellige gymnasieelever tilegner sig eller skaber forskellige strategier til at navigere i Lectio – som et spil, som undvigelse, som planlægning, som sammenligning med andre. Artiklen viser et særdeles aktuelt og relevant indblik i, hvordan Lectio ikke

blot er en neutral digital teknologi, men er medaktør i at producere strategiske elever. Josiasen udvikler således i artiklen et væsentligt perspektiv på, hvordan teknologi i uddannelse har markante performative effekter og påvirker, motiverer og demotiverer brugeren.

I den sidste artikel i dette nummer finder vi et interview af professor Herner Sæverot foretaget af Christian Lomsdalen med titlen "Pedagogikkvidenskab og/eller uddannelsesvidenskab?". I interview-artiklen (2023) diskuterer Sæverot og Lomsdalen historiske og aktuelle forhold og spændinger mellem uddannelsesvidenskab og pædagogik, som også Jens Erik Kristensen (2022) undersøgte og problematiserede i en tidligere artikel i Tidsskrift for Uddannelsesvidenskab. Artiklen viser og udfolder blandt andet, at uddannelsesvidenskab er kommet for at blive – i hvert fald så længe den er til gavn for politikere, fagmiljøer og andre interessegrupper, hvorfor pædagogik må kæmpe for at bevare og videreudvikle sin egen pædagogik-videnskab som selvstændig disciplin. Det vil imidlertid være oplagt at tænke uddannelsesvidenskab og pædagogik som allierede – og netop det fremhæves i artiklen som ikke blot en utopisk forestilling, selvom det dog vil være krævende for begge miljøer. Artiklen kan læses som en væsentlig, aktuel og relevant samtale om, at når vi tænker på og taler om uddannelsesvidenskab og pædagogik både historisk og i samtiden, diskuterer vi også fremtiden – og muligheder og udfordringer for uddannelsesvidenskab og pædagogik heri.

Et par afrundende pointer om det samlede nummer

Dette nummer af Tidsskrift for Uddannelsesvidenskab tilbyder således en bred, spændende og ikke mindst aktuel vifte af artikler, der tematiserer, problematiserer og diskuterer uddannelses-

tænkning, uddannelsesformer, uddannelsesproblemer og uddannelsesudvikling. Artiklerne skaber muligheder for, at vi kan forstå og navigere i samtidens uddannelseslandskab på nye måder, med nye indsigter og mod nye horisonter – mod eksplicite eller implicite utopiske forestillinger om og processer mod alternative uddannelsesfremtider. I den forbindelse er det vores opfattelse, at uddannelsesvidenskab i kontekst af dette tidsskrift er influeret af og trækker på en tung arv fra pædagogikken – det er en værdibaseret og historisk forankret videnskab. Den tematiserer samspil mellem pædagogisk grundforskning, uddannelsespolitiske tendenser, teoretiske og empiriske undersøgelser, kritisk forskning og traditionel pædagogik samt tværvideenskabelige rum. DJES lægger gerne spaltepads til at fortsætte drøftelsen om uddannelsesvidenskab og dens relation til pædagogikken i fremtidige numre.

Med dette forords fokus på utopi og fremtid – og hvordan uddannelsesvidenskabelige artikler tematiserer begge dele i analyser af samtiden – kan det afrundes således: Der vil altid være nye utopier, der byder sig til, og DJES søger at afspejle den alsidige tænkning om uddannelse og pædagogik, som vi ser den i dag og i morgen.

God læselyst!

På vegne af redaktionen for Tidsskrift for Uddannelsesvidenskab (DJES)

Kim Holflod

Maria Louise Larsen Hedegaard

Pia Bramming

Miriam Madsen

Referencer

- Abensour, M. (1999). William Morris: The Politics of Romance. In *Revolutionary Romanticism*, ed. M. Blechman, 125–61. San Francisco: City Lights.
- Barnett, R. (2022). University Challenge: Realizing utopias in the twenty-first century, in Bengtson, S.S.E., & Gildersleeve, R.E. (Eds.). (2022). *Transformation of the University: Hopeful Futures for Higher Education* (1st ed.). Routledge.
- Biesta, G. J. J. (2014). *Den smukke risiko i uddannelse og pædagogik*, Forlaget Klim.
- Biesta, G. J. J. (2022). *World-centred education: a view for the present*. New York, NY: Routledge.
- Holflod, K. (2023). Legende tværprofessionel uddannelse: Samarbejde, forskellighed og relationer i videregående uddannelser. *Tidsskrift for Uddannelsesvidenskab // Danish Journal of Education Studies*, 2. <https://doi.org/10.7146/djes.v2i.136748>
- Josiasen, L. (2023). Lektionssystemet Lectio som motivationsteknologi for gymnasieelever: Hvordan bliver gymnasieelever påvirket af Lectios data om karakterer, fravær og afleveringer?. *Tidsskrift for Uddannelsesvidenskab // Danish Journal of Education Studies*, 2. <https://tidsskrift.dk/tidsskriftforuddannelsesvidens/article/view/134093>
- Kristensen, J. E. (2022). Uddannelsesvidenskab – mellem pædagogik og uddannelsesforskning? – om uddannelsesforskningens indtog og pædagogikkens tilbagetog. *Tidsskrift for Uddannelsesvidenskab // Danish Journal of Education Studies*, 1(1). <https://doi.org/10.7146/djes.v1i1.132578>
- Larsen, V., Frederiksen, L. L., Iskov, T., & Henriksen, J. (2023). Læringsdesign i Videregående Uddannelse – Manual eller Inspirationskatalog?. *Tidsskrift for Uddannelsesvidenskab // Danish Journal of Education Studies*, 2. <https://doi.org/10.7146/djes.v2i.131972>
- Levitas, R. (2004). Hope and Education, *Journal of Philosophy of Education*, Volume 38, Issue 2, May 2004, Pages 269–273, <https://doi.org/10.1111/j.0309-8249.2004.00381.x>
- Levitas, R. (2013). *Utopia as method*. Palgrave Macmillan.
- Nelson, H. G., & Stolterman, E. (2014). *The design way: Intentional change in an unpredictable world*. MIT Press.
- Saeverot, H., & Lomsdalen, C. (2023). Pædagogikkvitenskap og/eller uddanningsvitenskap? : Et intervju med Herner Saeverot av Christian Lomsdalen. *Tidsskrift for Uddannelsesvidenskab // Danish Journal of Education Studies*, 2. <https://doi.org/10.7146/djes.v2i.136439>
- Skov Jensen, A. (2023). "Jeg tror, at alle føler en eller anden form for stress": Er universitetsstuderendes oplevelser med stress en indikation på mistrivsel?. *Tidsskrift for Uddannelsesvidenskab // Danish Journal of Education Studies*, 2. <https://doi.org/10.7146/djes.v2i.133664>
- Vertelyte, M., & Staunæs, D. (2023). Affektive investeringer i dansk antiracistisk pædagogik. *Tidsskrift for Uddannelsesvidenskab // Danish Journal of Education Studies*, 2. <https://doi.org/10.7146/djes.v2i.136517>
- Vertelyte, M., & Staunæs, D. (2021). From tolerance work to pedagogies of unease: Affective investments in Danish antiracist education. *Nordic Journal of Studies in Educational Policy*, 7(3), 126–135. <https://doi.org/10.1080/20020317.2021.2003006>
- Webb, D. (2016). Educational Studies and the Domestication of Utopia, *British Journal of Educational Studies*, 64:4, 431–448, DOI: 10.1080/00071005-2016.1143085

Redaktion

Miriam Madsen (chefredaktør), Maria Louise Larsen Hedegaard, Kim Holflod, Charlotte Lange Hald, Rasmus Harsbo, Greta Jimenez, Frederik Boris Hylstrup Olsen, Søren Hørning Hansen, Karina Kiær og Pia Bramming

Årgang 2, nr. 1/2023

Redaktionens adresse:

Afdeling for Uddannelsesvidenskab
DPU, Aarhus Universitet
Tuborgvej 164
2400 København NV

E: djes@edu.au.dk

W: <https://tidsskrift.dk/tidsskriftforuddannelsesvidens/index>

ISSN: N/A

Dette værk er licenseret under en
Creative Commons Kreditering 4.0 International-licens

Indholdsfortegnelse

1. Verner Larsen, Lisbeth Lunde Frederiksen, Thomas Iskov & Jette Henriksen: *Læringsdesign og didaktisk råderum i videregående uddannelse* (s. 8-26)
2. Manté Vertelyté & Dorthe Staunæs: *Affektive investeringer i dansk antiracistisk pædagogik* (s. 27-43)
3. Kim Holflod: *Legende tværprofessionel uddannelse – Samarbejde, forskellighed og relationer i videregående uddannelse* (s. 44-63)
4. Anna Skov Jensen: *"Jeg tror, at alle føler en eller anden form for stress" Er universitetsstuderendes oplevelser med stress en indikation på mistriusel?* (s. 64-78)
5. Lene Josiasen: *Lektionssystemet Lectio som motivationsteknologi for gymnasieelever – Hvordan bliver gymnasieelever påvirket af Lectios data om karakterer, fravær og afleveringer?* (s. 79-91)
6. Herner Sæverot & Christian Lomsdalen: *Pedagogikkvitenskap og/eller utdanningsvitenskap? Et intervju med Herner Sæverot av Christian Lomsdalen* (s. 92-109)

